

ÖSSZEFOGLALÓ

A költészet megment (-e még) minket? – Joseph Brodsky/Joszif Brodskij költészet- és nyelvfelfogásáról című tanulmányban Túri Katalin Brodskynak a költészetéről és a nyelvről vallott nézeteit vizsgálja. Brodsky (1940–1996) védjegye a nyelv és a költészet bálványozása volt. Nézeteit nemcsak ő nevezi szokatlannak a Nobel-díj átvételekor elmondott beszédében, hanem kritikusai, életrajzírói is. Költészetfelfogását elsősorban esszéi tárgyalják. A jelen tanulmány a magyarrá is lefordított ilyen tárgyú esszéket ismerteti, kiegészítve néhány, a további esszékre történő utalással. A tanulmány célja ezen belül is az, hogy e szokatlan költészetfelfogásnak a lényegét megragadja, azt, amiért a költő maga is szokatlannak tartja. Mégpedig, hogy a költészet, vagy általánosabban az irodalom, a művészetek az egyediségre tanítanak minket, és ez által mentenek meg. Az egyediség nemcsak a 20. század elnyomó diktatúrái miatt fontos (a költőt a Szovjetunióból 1972-ben száműzték), hanem mindenkor, minden ember életében. Brodsky szerint az egyediséget többek között a népeesség-robanás is veszélyezteti, a költészet, az irodalom fontosságát ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni. De vajon a költészet megment-e még minket? Mi a szerepe, helye, súlya napjainkban? Brodskij gondolatai ösztönzőek lehetnek mindezen kérdések átgondolásában.

Kulcsszavak: *költészet, nyelv, egyediség, valóság*

ABSTRACT

The study entitled Shall we (still) be saved by poetry? – about Joseph Brodsky's (Iosif Brodskii's) views on poetry and language written by Katalin Túri examines how Brodsky looked on poetry and language. Worshipping language and poetry was Brodsky's (1940-1996) trademark. It is not only him who called his approach to poetry uncommon in his Nobel Lecture, but his critics and biographers too. Brodsky's views on poetry are primarily discussed in his essays. The present paper deals only with essays available in Hungarian but it makes references to some others as well. More precisely, this study aims to find the core of this uncommon understanding of poetry, exactly what makes the poet himself find it uncommon: poetry, and in general literature and art teach us to be unique and in that way they can save us. Individualism is not only important for him in the context of twentieth-century oppressive dictatorships (he was expelled from the Soviet Union in 1972) but any time, in anybody's life. In our days population explosion among other things seems to endanger individualism, thus we cannot overemphasize the importance of poetry and literature. But can poetry still save us? What is its role and place nowadays? Brodsky's thoughts will probably provoke us to think about these questions.

Keywords: *poetry, language, individualism, reality*

TÚRI Katalin

doktorjelölt
Magyar Nyelvi és Kultúratudományi
Tanszék, tanársegéd
Kaposvári Egyetem, Kaposvár
turi.katalin@ke.hu

A KÖLTÉSZET MEGMENT (-E MÉG) MINKET? – JOSEPH BRODSKY/ JOSZIF BRODSZKIJ KÖLTÉSZET- ÉS NYELVFELFOGÁSÁRÓL

*Shall we (still) be saved by poetry? on Joseph Brodsky's /
Joszif Brodskij's approach to poetry and language*

*Da li nas poezija (još) spašava? O poetici i poimanju
jezika Džozefa/Josifa Brodskog*

Bengt Jangfeldt nemrégiben magyarul is megjelent könyve Brodskyról *A nyelv az Isten* alcímet kapta. Az orosz–amerikai költő és esszéíró neve, Joseph Brodsky vagy Joszif Brodskij már önmagában is nyelvi jellegű problémát vet fel, mintegy következményként annak, hogy két nyelven írt, két kultúrához tartozónak vallotta magát. Felfogásában a nyelv metafizikai entitás, amely azonban, mint a későbbiekben látni fogjuk, mégsem lép Isten helyére (az alcím sugallata ellenére). A nyelv ilyenén „bálványozása” kapcsolatba hozható azzal, hogy kénytelen emigrációja után Oroszországot egyedül a(z orosz) nyelv helyettesítette számára (Brodsky, 1995), illetve zsidó származásával is, tekintve hogy a bibliai értelemben, ahhoz hasonlóan, mint teremtő szót, igét értelmezi a nyelvet. Költői megvilágosodásának történetét (Losev, 2006 és Brodsky, 1987) is megemlíthetjük, hiszen még pályája elején egy Auden-vers kapcsán felismerte, hogy az Időnél egyedül a Nyelv nagyobb. Idő és Nyelv, továbbá harmadikként a Tér viszonyai az egész életmű központi témája, amely természetesen költészetfelfogása szempontjából is fontos. A jelen tanulmány keretei között azonban Brodsky költészetfelfogásának erre a tágabb kontextusára csak utalni tudunk. A következőkben elsősorban a magyarul is olvasható ilyen tárgyú esszék (*Szokatlan látásmód. Beszéd a Nobel-díj átvételkor; Szerénytelen javaslat; A költészet: a valóságnak ellenálló forma*) alapján vázoljuk Brodsky költészet- és nyelvfelfogását, megjegyezve, hogy a fordítás bizonyos pontatlanságai miatt az eredeti szövegeket használtuk inkább. A fentiekben felsorolt esszékre jellemző „a vitázó hajlam és a provokációkedv” (Jangfeldt, 2013, 199). Brodsky saját nézeteit általában a költészetre vonatkozó bizonyos közkeletű nézeteket cáfolandó fejti ki.

A költészet: a valóságnak ellenálló forma (Előszó Tomas Venclova lengyel verseskötetéhez) című esszé (1989) elsősorban költészet és valóság viszonyát, másodsorban a költő feladatát, kötelezettségeit a formára vonatkozóan vizsgálja. Költészet és valóság viszonya

semmiképpen sem képezhető le az arisztotelészi mimézis fogalmára. A pusztá utánzás azt sugallná, hogy a költészet alárendelődik a valóságnak. De Brodsky éppen az alárendelődéstől óv. Költészet és valóság viszonyát kölcsönösen ellentétes viszonyként értelmezi: a költészet a mindenkori valóságot helyettesítendő egy tökéletesebb, saját valóságot teremt, szembeáll az adott valósággal, éppen ezért a valóság is általában szembeáll a nem konformista költővel. A valóság ebben az esszében általános, konkrétan nem meghatározott értelemben szerepel, a példák azonban az éppen adott történelmi valóságra vonatkoznak. Például Venclova az '56-os magyar forradalom leverését követően fordult teljesen az irodalom felé. A másik példa, amelyet Brodsky mint sajnálatos esetet említ, hogy véleménye szerint a 20. század leszámolt a művészetekkel, a költészet is fenyegetett helyzetbe került.

A modern esztétika, annak „új” kifejezőeszközei és különösen a szabad vers ellen irányul az esszében Brodsky provokatív hangvétele (Ryan, 1993). Elfogadhatatlannak tartja azt, hogy a 20. század tragikus történéseivel (két világháború, atompusztítás stb.) magyarázzák a szabad vers és más újítások megjelenését, ami valójában nem más, mint a forma eróziója, a költészet hanyatlása. A szabad vers azért népszerű, mert ez adható el, nem a költészetből belülről fakad, hanem a piac diktátuma, tehát példája annak, amikor a valóság sajnálatos módon fölébe kerekedik a költészetnek. Téves azt gondolni, hogy az extrém körülmények extrém kifejezőeszközöket követelnének, a korábbi századok költőiben ez fel sem merült. Brodskij szerint tehát az újítás csak a tartalomra vonatkozhat, a formára csak korlátozottan, amennyiben az a kötött forma (a rím és a metrum) keretein belül marad.

A következő, Brodsky szerint antidemokratikus nézet, amelyet cáfol, a költő kiválasztottsága, az az elképzelés, hogy a költő érzékelése bonyolultabb, kifinomultabb, mint másoké, és ez fejeződik ki az új kifejezőeszközök használatában. Sem kortársainál, még kevésbé költő elődeinél nem bonyolultabb az érzékelése. A költészet demokratikussága éppen abban áll, hogy a mindenki számára hozzáférhető tapasztalatból, a valóság tökéletlenségének közös tapasztalatából indul ki, arra reagál, a fölé emel mint „örömhír”. Brodsky nem fejt ki, hogy a költészet által teremtett valóság hogyan lesz tökéletesebb az objektív valóságnál, de arra következtethetünk, hogy ez nagyban köszönhető a versnek mint formának, harmonikus hangzásának és a forma sugallta erkölcsi tartásnak.

Brodsky meghatározásában tehát a költészet a valóságnak ellenálló forma, amely definíció kétértelmű a viszony kölcsönössége okán. A költészet ellenálló, maradandó forma kell, hogy maradjon, amely nem hagyja, hogy formai jegyei (rím, metrum) korrodálódjanak a piac, a külső valóság igényei szerint. Másrészt támadólag is ellene áll a valóságnak olyan módon, hogy egy jobb, alternatív valóságot teremt, mint „örömhír” fölébe emel az adott történelmi valóságnak, vagy még általánosabban, a valóság egzisztenciális tapasztalatának. *A civilizáció gyermeke*^{*1} című esszében szereplő költészetmeghatározásnak

¹ A magyarra még le nem fordított esszékét csillaggal jelöltem a szövegben, ezekből saját fordításban idéztem. Ezek az idézés sorrendjében: *The Child of Civilization, A Poet and Prose, The Keening Muse*, mindhárom Brodsky 1987-es esszékötetében olvasható.

ugyancsak az ellenállás a lényege: „A dal a nyelvi engedetlenség egy formája, hangzása sokkal többet von kétségbe, mint a konkrét politikai rendszer: megkérdőjelezi az egzisztenciális rend egységét” (Brodsky, 1987, 136).

A kötött forma nélkülözhetetlensége a költő erkölcsi természetű kötelességeiből fakad. A költő felelősséggel tartozik az olvasók felé, akiket hatásosan megszólítani csak úgy lehetséges, ha a költői megnyilatkozás a nyelvi törvény formájába van öltöztetve. Erre szolgál a rím és a versmérték, amelyek által a költői megnyilatkozásnak súlya van, ugyanakkor memorizálható, és ilyen módon hosszabb távon is hatást gyakorol az olvasóra. A költőnek kötelezettségei vannak a nyelv irányába is, a metafizikai természetű nyelv éppen a rím és a metrum által nyilatkozik meg. A rím feltár a nyelvben adott, de a valóságban még nem felismert összefüggéseket az összecsengő dolgok és jelenségek között. A hang is, a közhiedelemmel ellentétben, jelentést hordoz, a szónak ezt az aspektusát, a hangzását leginkább a metrum közvetíti. Harmadrészt a költő költőelődei is adósa, tőlük örökölte a költői nyelvet, köteles ezért úgy írni, hogy elődei számára is érthető legyen, megőrizve a formai jegyeket.

Mindhárom kötelezettség – az olvasók, a nyelv, a költőelődek felé – valójában a nyelvre irányítja a figyelmet. A költészet tehát nem kívülről, a valóság (sem általános, sem a költő életrajza értelmében)² felől irányítódik, annak semmiképpen sem rendelődik alá, hanem belülről, a kifejezőeszköz, azaz a nyelv felől, amely mivel irányít, a brodskijji értelmezésben meg is szűnik eszköznek lenni. Sokkal több annál, metafizikai jellegű, amit a régiek a Múza hangjának neveztek, az valójában a nyelv. A nyelv diktálja a verset, írja Brodsky több esszében is. „A verset nem a tények hívják életre; a verset a nyelv [az orosz szövegben: a nyelv diktálja] és egy Tomas Venclova névre hallgató egyedi lény segíti világra” (Brodskij, 1998, 214). „A versíró azért írja a verset, mert a nyelv sugallja vagy egyszerűen diktálja a következő sort” (Brodskij, 1998, 199). Költő és nyelv kapcsolata a visszájára fordul: „nem a nyelv az ő [a költő] eszköze, hanem ő eszköze a nyelvnek, azért hogy annak létezése folytatódjék” (Brodskij, 1998, 197).

A költészet a nyelv legmagasabb (szó szerinti és átvitt értelemben is) létezési formája. *A költő és a próza** című esszében nagyon érdekes meghatározását találjuk. A költészet „a saját tömegét és a gravitáció törvényét megtagadó nyelv, a nyelv felfelé törekvése – vagy oldalirányba – ahhoz a kezdethez, ahol a Szó [Ige] vala” (Brodsky, 1987, 186). Hasonlóképpen *A civilizáció gyermekében** a költészet „egy szellem, amely testet keres, de szavakat talál” (Brodsky, 1987, 123), hogy kifejeződhessen. „[N]em arra irányuló kísérlet, hogy a valóságból meneküljön, hanem ellenkezőleg, kísérlet, hogy megelevenítse azt” (Brodsky, 1987, 123). A szellemi, metafizikai természetű nyelv tehát az eredetéhez igyekszik, miközben megeleveníti, spiritualizálja a valóságot, képes azt is magasabb szintre emelni, jobbá tenni, mint azt a fentiekben szereplő Venclova-esszé kapcsán

² Erről részletesebben lásd például a magyar esszékötetben is megjelent *Altra ego* című esszé. Életrajz és költészet viszonya fordított, mint azt általában gondolni szokás: a különböző életrajzi események, például a bebörtönzés, száműzetés stb. nem okai, hanem következményei a költői tevékenységnek.

is említettük. Az ószövetségi teremtő szóval és az újszövetségi megtestesült igével vont párhuzamok jellegzetes példái Brodsky áhítatának, „hitének” a költészetben és a nyelvben. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Brodsky a nyelvet isteni eredetűnek tartotta, ugyanakkor a költészet által lehetségesnek vélte az eredethez, azaz az Istenhez való fordított irányú törekvést is, amit *A lelkesező Múza** című esszében fogalmaz meg: „A szeretet alapvetően a végtelen [Isten] viszonyulása a véges felé. A fordítottja vagy hitet vagy költészetet eredményez” (Brodsky, 1987, 44).

Szokatlan látásmód. Beszéd a Nobel-díj átvételekor (1987) című írásában Brodsky ugyancsak foglalkozik a nyelvvel, azzal, hogy az isteni eredetű nyelv hogyan nyilvánul meg a költőn mint eszközön keresztül, hogyan hat rá. A versíróban legelső sorban az az érzés jön létre, „hogy közvetlen kapcsolatba lépett a nyelvvel, pontosabban, hogy függőségbe került vele, függ tőle, mindentől, amit e nyelven már kimondtak, leírtak” (Brodskij, 1998, 198). A brodskiji meghatározásban ezért a költő legfontosabb tulajdonsága a függőség, a költő olyan mértékben függ a nyelvtől, mint az alkoholista az alkoholtól. A nyelvet a költő az elődeitől öröklí, de az, ahogyan, amilyen minőségben ők írtak, nemcsak a nyelv jelenbeli állapotát, lehetőségeit határozza meg, hanem a nyelvben felhalmozódó potenciált, erőforrást is a nyelv jövőjére nézve. A nyelv jövőjét tehát mindig az adott nyelven íródott, magas színvonalú költészet biztosítja, egyéb tényezők, például a nyelvet beszélők minél nagyobb száma mellett. A versíró azért is függőségbe kerül a nyelvvel, mert a versírás során azt tapasztalja, hogy messzebb jut el benne, mint ahogy azt elképzelte az adott vers írásához fogva. A végtelen természetű nyelv³ képes a jövőjéből beavatkozni a jelenbe és kinyilatkoztatásszerű felismeréseket adni, ahogyan a versírás közben sugallja a következő sort. Azaz egy váratlan szó vagy rím segítségével a versíró a világ megismerésében új felismerésekre juthat, oda, ahová előtte még senki sem jutott el, ez az élmény pedig újra és újra versírásra sarkallja. Ilyen értelemben nevezi Brodskij a versírást a gondolkodás katalizátorának nemcsak ebben az esszében, hanem például *A költő és a próza** címűben is.

Ez az esszé is szembeállítja a nyelvet, illetve az irodalmat a társadalmi valósággal: az állammal, a politikai rendszerrel. Brodsky nyilván a szovjetrendszer negatív tapasztalatából indul ki, utal is arra, a szembenállás azonban bármely társadalmi szerveződés esetében érvényes. Irodalom/nyelv és állam különbözőségének okai elsődlegesen az Idő (Brodskij egyik kulcsfogalma, lásd fentebb) vonatkozásában és ehhez kapcsolódó hatásukban mutatkoznak meg. A nyelv régebbi is és hosszabb életű is, mint az ideiglenes társadalmi berendezkedés. Olyan végtelen entitás, amely ráadásul kerüli a klisé, hiszen mint beszédnek az előrehaladás a belső logikája. A költőelődök feltevéseire adott

³ A nyelvről még lásd az *A Cat's Meow* és a *Wooing the Inanimate* című esszéket az 1995-ös kötetből. A nyelv a túlviláginak, a fölöttünk álló valóságnak, vagy ahogyan Brodskij fogalmaz, az élettelennek az elsődleges információs vonala. Arról közvetít számunkra információt, ad kinyilatkoztatást. Így tevékenysége során a költő akaratlanul is érintkezésbe lép ezzel a másik szférával, amit Brodskij még tiszta Időnek is nevez. A tiszta Idővel való érintkezés a nyelv által pedig nyomot hagyhat a konkrét verseken, a személytelen hang, a monoton ritmus stb. tulajdonképpen annak hatása, a tiszta Idő imitálása.

választ majd újabb válasz követi a soron következő költőktől abban a folyton előre haladó beszédfolyamatban vagy párbeszédben, ami maga a költészet. Az állam ezzel szemben nemcsak ideiglenes, hanem klisészerűen⁴ működik, a történelem mindig önmagát, a múltat ismétli meg. Ezeknek az időbeli jellemzőknek azért van nagy jelentősége, mert a nagyobb és jótékony hatású irodalom hatása kell(ene), hogy érvényesüljön az állam negatív, az egyént a tömeg részeként kezelő, azaz tömegesítő hatásával szemben. Az irodalom, hangsúlyozza Brodsky, ha tanít valamire, költőt és olvasót egyaránt az emberi létezés egységiségre tanítja. Míg az állam az ismétlődő „tegnap”, az irodalom a „ma”, mert „segít az embernek pontosítani létezésének idejét, elkülöníteni magát elődei tömegétől éppúgy, mint kortársaitól, elkerülni a tautológiát” (Brodskij, 1998, 187). Azaz segít abban, ami az ember legfontosabb feladata: a saját (egyszeri) életét, az ember genetikailag eleve adott egységiségét megélni. Ha az ember ezt elmulasztja, a saját élete helyett úgy él, ahogyan azt mások ráerőszakolják, mulasztásának helyrehozására az élet egyszeri lehetősége miatt nincs mód. Csak az egyéniség jelent védekezési formát a rabszolgaság bármilyen fajtája ellen, amelybe akár a politikai rendszer, akár egy másik ember akar belekényszeríteni minket. Mivel korunk népességrobbanása veszélyezteti az egységiséget, még inkább szükségünk van, szükségünk lenne a költészetre. Az irodalom ilyen értelemben, az egységiség vonatkozásában „erkölcsi biztosítási rendszer, sokkal hatásosabb, mint hitek vagy filozófiai doktrínák ilyen-olyan rendszere” (Brodskij, 1998, 192). Az egységiség érzését erősíti bennünk, így változtat egyre inkább egyéniségé. Többféleképpen is teszi ezt.

Egyrészt a vers közvetítők nélkül alakítja ki viszonyát mind az olvasóval, mind a költővel, kizárva a többi embert. Másrészt, minél több művel találkozunk, annál kifinomultabb lesz az esztétikai érzékünk. Annál könnyebben tudjuk felismerni és kivédeni a tömegesíteni, az egyént elnyomni akaró állami propagandát, vagy egyszerűen csak az olyan embert, aki ránk akarja erőszakolni a véleményét. „A gonosz, különösen a politikai, mindig rossz stilisztá” (Brodskij, 1998, 189) – írja Brodskij. Biztos irodalmi-nyelvi ízlés birtokában tudunk a leginkább védekezni a ritmikus ráolvasások ellen. Ebben az értelemben ment meg minket a költészet. A probléma minden egyes embert érint. Így nem engedhetjük meg, hogy csak egy kisebbség, az értelmiség tulajdona legyen az irodalom, ez vezetett az orosz katasztrófához is. Harmadsorban az irodalom éppen az emberi sokféleséggel foglalkozik, nyitottabbá tesz mások elfogadására, az egységiség tolerálására. Brodskij azt állítja, hogy politikai vezetőinket elsősorban az alapján kellene megválasztani, hogy olvasták-e Dickens, Stendhal stb. műveit. „Aki olvasta Dickenst, nehezebben ló le egy hozzá hasonlót – bármiféle eszme nevében –, mint az az ember, aki nem olvasta Dickenst” (Brodskij, 1998, 193). A negyedik tényezőről, amivel a köl-

⁴ A klisészerű működés, az állandó ismétlődés nemcsak a történelemre, hanem a valóságra annak tágabb értelmében, azaz az emberi életre is jellemző, ami végső soron az Idő monoton természetére vezethető vissza. Kedvenc témája ez Brodskynak, lásd például *Az unalom dicsérete* című esszét. Ezzel szemben, még egyszer hangsúlyozzuk, a költészet nem klisészerű.

tészet az egyediséget erősíti, a fentiekben már esett szó: a saját időnket, a más tudatosítja bennünk, mert működése szerint mindig aktuális, nem klisészerű.

Brodskij ugyancsak sokszor hangoztatott tétele, hogy az esztétika az etika anyja. Ha az esztétika az etika anyja, márpedig a csecsemő esztétikailag választ, amikor egy idegen szimpatikus vagy éppen nem az a számára, ha tehát az ember elsősorban esztétikai, és nem etikai lény, az irodalom szerepe ennél fogva is felértékelődik. El kell ismernünk, hogy „az irodalom nem mellékterméke a nembeli fejlődésnek”, ellenkezőleg, „a nembeli célunk” (Brodskij, 1998, 190). Az állatvilágtól a nyelv különböztet meg. Fontos ezért, hogy az irodalomnak, azon belül is a költészetnek – ami a nyelv legmagasabb létezési formája – a nyelvi szintjére fel tudjunk emelkedni. Téves az a tétel, hogy a költőnek kell a nép, az utca nyelvén beszélni, ellenkezőleg, a népek kellene az irodalom nyelvi szintjére törekedni. Nyelvi szintünk, ízlésünk pedig, ahogy a fentiekben láttuk, nem egyszerűen öncélú, hanem egyediségünk védelme érdekében is létfontosságú.

Brodsky *Szerénytelen javaslata* az amerikai költészet sokkal szélesebb terjesztésére vonatkozóan, amelyet 1991-ben Amerika koszorús költőjeként intézett hallgatóságához, nagyon hasonló nézeteket fejt ki. Felnőttként is folyamatosan tanulnunk kellene a nyelvet, nem elég, ha csak bizonyos gyakorlati célokra használjuk, amíg az ember nem tudja „érezkenni és szeretni szerelmese vonásaiban a „zarándok lelket” addig a nyelvetlenek sorába tartozik” (Brodskij, 1998, 249). A kifejezés, a nyelv ilyen magaslatába juttat a versolvasás, a saját szintjére emel. Mivel a költészet folyamatos beszéd, homályosnak akkor tűnhet, ha valahol megrekedtünk, nem tartottunk lépést annak nyelvi szintjével. Mivel a nyelv különböztet meg az állatvilágtól, a nyelv magas szintű gyakorlása célunk kell, hogy legyen. Tegyük tehát könnyebben elérhetővé, olcsóbbá a könyveket, legyen költészeti antológia a hotelszobákban, árusítsuk szupermarketekben, benzinkutakon, ne csak egyetemi könyvesboltokban. A költészetnek „úgy kellene jelen lennie mindenütt, mint ahogyan a természet vesz körül bennünket [...] vagy akár maguk az autók” (Brodskij, 1998, 243), különösen az individualizmus hazájában, amely individualizmust az amerikai költészet mint „hajthatatlan szentbeszéd” élteti (Brodskij, 1998, 247).

A fentiek értelmében Brodsky az irodalmat és elsősorban a költészetet sokkal magasabb státuszba emeli, mint azt általában gondoljuk vagy megéljük a modern korban. Nembeli célunknak nevezi, állítását többféle indokkal támasztja alá vissza-visszatérően a különböző esszéikben. Sok ilyen tárgyú esszét írt, különösen érdekes még a száműzött költő témáját vizsgáló *Az állapot, amelyet száműzetésnek hívunk**, vagy a költői tehetségről szóló *Egy macska nyávogása*⁵*, valamint a különböző költői eszközök szerepére vonatkozó fejtegetések számos írásában.

A jelen tanulmány a magyarul is olvasható esszéik alapján, helyenként más esszékből is idézve, Brodskij költészetfelfogását nem teljes terjedelmében mutatta be. Brodskij, mint láttuk, szembenállást feltételez költészet és valóság között, ezt legtömörebben az első esszé címéül is választott definíció mondja ki: a költészet a valóságnak ellenálló forma.

⁵ A két esszé az 1995-ös angol nyelvű esszékötetben olvasható (*The Condition We Call Exile, A Cat's Meow*).

Szintén ez az esszé foglalkozik azzal, hogy a valóság a költészet öröklődően nemes formai jegyeit is veszélyezteti. Ezen esszék két legfontosabb tanúsága pedig az ugyancsak a valóság által veszélyeztetett egyediségnek, valamint a nyelv minél magasabb szintű művelésének hangsúlyozása. A kettő, ahogyan azt fentebb részleteztük, egymással is összefügg. Brodskij nyomán kettős célt fogalmazhatunk meg tehát: mind inkább egyéniséggé kell válnunk, miközben a költészet nyelvi szintjére kell törekednünk. Mindkettő a költészet, az irodalom által lehetséges. De vajon megment-e még minket a költészet? Mekkora teret adunk neki az életünkben? A kérdést gyakorlatiasabban is megfogalmazhatjuk, hiszen Brodskij is ezt teszi *Szerénytelen javaslatában*: meg tudjuk-e vásárolni, elérhető áron kínálják-e az üzletek? Továbbá, törekszünk-e arra, hogy anyanyelvünket egész életünkön át tökéletesítsük? Brodskij állítása, miszerint az irodalom az egyediségre tanít minket, szintén nagyon elgondolkodtató. Aki maga a költészet valóságát élte, hitt benne, olvasóját is annak, magasabb erkölcsi és nyelvi valóságába szeretné felemelni, megvédve őt az ilyen vagy olyan formában, de gyakran támadást jelentő objektív valósággal szemben.

Irodalom

- Brodsky, Joseph (1987): *Less Than One. Selected Essays*. New York: Penguin Books
- Brodsky, Joseph (1995): *On Grief and Reason: Essays*. New York. Farrar, Straus and Giroux
- Brodskij, Joszif (2014): Az unalom dicsérete (ford. Túri Katalin), *Nagyvilág*, LIX/2., 121, 113–118
- Бродский, Иосиф (1990): Поэзия как форма сопротивления реальности. *Русская мысль*, no. 3829: 25 мая
- Brodskij, Joszif (1998): *Gyűjtőknek való*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Jangfeldt, Bengt (2013): *Feljegyzések Joseph Brodskyról. A nyelv az Isten*. Budapest: Typotex Kiadó
- Losev, Lev (2006): *Iosif Brodskij: Opyt literaturnoj biografii*. Moskva: Molodaâ gvardiâ
- Ryan, Dennis (1993): „Joseph Brodsky and the Fictions of Poetry, Including Vers Libre. Retrived February 2, 2013 from *Lituanus. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*. http://www..org/1993_2/93_2_04.htm.